

**Archeologische begeleiding van de
aanleg van nieuwe hoofdgasleidingen in
de Molenweg, Achterstraat en de
Voorstraat te Oudeschans, gemeente
Bellingwedde (Gr)**

J.J. Lenting & N. van Malssen

ARC-Rapporten 2010-220

Groningen
2011
ISSN 1574-6887

Colofon

Archeologische begeleiding van de aanleg van nieuwe
hoofdgasleidingen in de Molenweg, Achterstraat en de Voorstraat te
Oudeschans, gemeente Bellingwedde (Gr)

ARC-Rapporten 2010-220
ARC-Projectcode 2009/083

Tekst

J.J. Lenting & N. van Malssen

Afbeeldingen

J.J. Lenting & N. van Malssen

Redactie

K. Otten

definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Beheer en plaats van documentatie

Archaeological Research & Consultancy

Uitgegeven door

ARC bv

Postbus 41018

9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 2011

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

Projectgegevens

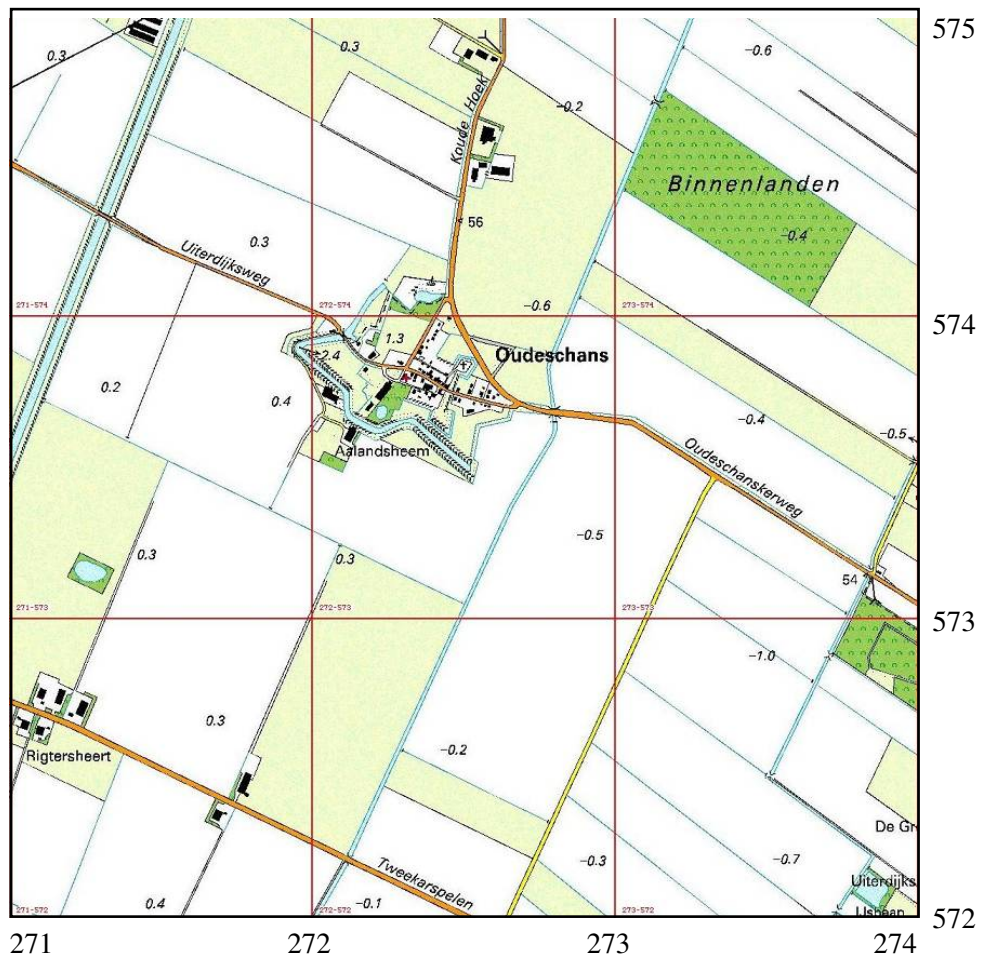
Projectnaam	Aanleg hoofdgasleidingen
Projectcode	2009/083
CIS-code	33.579
Projectleider	J.J. Lenting, ARC bv
Contact	050-3687100, k.lenting@arcbv.nl
Oprachtgever	Gemeente Bellingewedde; mw. T. Blokzijl
Bevoegd gezag	Gemeente Bellingewedde

Locatiegegevens

Toponiem	Centrum; Molenweg en Achterstraat
Plaats	Oudeschans
Gemeente	Bellingewedde
Provincie	Groningen
Kaartblad	13A
RD-coördinaten	Centrumcoördinaat Molenweg: 272.380/573.943 Centrumcoördinaat Achterstraat: 272.364/573.757

Beschrijving onderzoekslocatie

Geomorfologie	Oude Dollard boezem, tracé Westerwoldse Aa
Bodem	Dollardklei
Historische situatie	Historische dorpskern (Nieuwe Tijd)

Afbeelding 1. Topografische kaart van Oudeschans en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Voor de ligging van de onderzoekslocaties wordt verwezen naar afb. 3.
Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

Aanleiding voor de archeologische begeleiding is de aanleg van nieuwe hoofdgasleidingen in de Molenweg, Achterstraat en de Voorstraat te Oudeschans. Tevens zullen nieuwe huisaansluitingen worden aangelegd in de Molenweg, Voorstraat, Achterstraat en in de 1e- en 2e Kwartierstraat. Voor de aanleg van de leidingen zullen sleuven van ca. 0,8–0,9 m diepte en 0,6 m breedte worden aangelegd. In oktober 2008 was reeds een begin gemaakt met de aanleg van de gasleiding door de Achterstraat. Hierbij groef men in ongestoorde grond, waarbij aardewerk, houten palen en planken op de stort kwamen te liggen. Hoewel het een terrein betreft met een hoge archeologische verwachting, was bij deze graafwerkzaamheden geen archeoloog aanwezig. Er is een vondstmelding uitgevoerd, waarna de werkzaamheden werden gestaakt. De werkzaamheden zijn hervat tussen 23 februari en 13 maart 2009, onder archeologische begeleiding. De begeleiding is uitgevoerd door J.J. Lenting van Archaeological Research & Consultancy.

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

De onderzochte sleuven waren gelegen in het centrum van Oudeschans (afb. 1 en afb. 3). De lengte van de sleuf voor de nieuwe hoofdgasleiding in de Molenweg was ca. 160 m en de sleuf in de Achterstraat was ca. 100 m lang. De breedte van de sleuven was ca. 0,6 m, waarmee het totale oppervlak van de ontgravingen op ca. 156 m² kwam. De Achterstraat ligt op 1 m +NAP. De Molenweg loopt af van zuid (0,8m +NAP) naar noord. Dit komt doordat het hoge(re) deel van de Molenweg in de voormalige vesting ligt en het lagere deel in de voormalige gracht.

1.3 Doel van het onderzoek

Doel van een archeologische begeleiding is het *ex situ* veilig stellen van het bodemarchief in het plangebied door middel van een zorgvuldige documentatie van de archeologische en aardwetenschappelijke sporen, en berging van het vondstmateriaal. In het PvE, dat is opgesteld door drs. M. Rooke en drs. J. Molema van Steunpunt Libau, staan de volgende vragen geformuleerd:

- 1 Wat is de aard, omvang, ouderdom, gaafheid en conserveringsgraad van de archeologische resten en sporen die in het onderzoeksgebied aanwezig zijn.
- 2 Wat vertellen deze resten ons over het leven in de schans?
- 3 Hoe verhouden de mobiele archeologische vondsten zich tot het materiaal dat bekend is uit Bourtange en andere vestingen en schansen?
- 4 Gaafheid: in hoeverre zijn er binnen de onderzoekslocatie sporen van de vesting (wal, gracht, funderingen, afvalkuilen, etc.) bewaard gebleven.
- 5 Conservering: wat is de conditie van de sporen en vondsten?
- 6 Aard: waaruit bestaat het vondstmateriaal?

- 7 *Omvang: wat is de positie van deze resten (zowel horizontaal als verticaal)?*
8 *Ouderdom: wat is de datering van deze resten?*

1.4 Onderzoeksgeschiedenis

Aan de aanleg van de nieuwe hoofdgasleiding was in eerste instantie geen onderzoek voorafgegaan (zie de Inleiding). Ten behoeve van het schrijven van het PvE is een bureau-onderzoek uitgevoerd door Steunpunt Libau. In het verleden hebben op meerdere locaties in Oudeschans archeologische onderzoeken plaatsgevonden. Vanaf 1981 hebben diverse archeologische onderzoeken in de voormalige vesting Oudeschans plaatsgevonden. In de eerste jaren door de Grontmij, daarna overgenomen door de Stichting Archeologie & Monument te Emmen.

In 1982 – 1983 werd door geheel Oudeschans het rioolstelsel vernieuwd en werden op sommige plaatsen de vestingcontouren teruggebracht. De planning en uitvoering was in handen van de Grontmij; de archeologische begeleiding berustte bij J.J. Lenting, toentertijd in dienst van de Grontmij. Tijdens deze grondwerkzaamheden kwam een slotenstelsel aan het licht, dat langs straatjes en steegjes liep. Deze slootjes waren letterlijk dichtgegooid met allerlei huisvuil, vanaf ongeveer de stichtingsdatum van de schans in 1593 tot de demping van de slootjes in ca. 1640. Deze slootjes waren overwegend oost-westelijk georiënteerd en waterden af in de Dollard.

Vanaf 1983 probeert de Stichting Archeologie & Monument te Emmen zoveel mogelijk bij bodemingrepen aanwezig te zijn en archeologische zaken vast te leggen. Hoewel niet alles is gerapporteerd, zijn wel alle gegevens beschikbaar. In het Vestingmuseum, Molenweg 6 te Oudeschans, krijgen bezoekers met behulp van panelen en een DVD-presentatie uitleg over de onderzoeksresultaten. Aan de hand van honderden bodemvondsten wordt het publiek geïnformeerd over het leven in een vesting in de 17e en 18e eeuw. Een kort overzicht van de uitgevoerde archeologische begeleiding en onderzoeken:

1982 – 1983: Begeleiding riolering en reconstructie vestingcontouren. Aangetroffen: een slotenstelsel langs de straatjes; brugpalen voor de Bellingwolderpoort; menselijke botresten in gracht rondom het Kruidenbastion (Lenting 1983).

1983: Onderzoek naar de vestingput onder het marktplein.

1984: Onderzoek naar een regenwaterkelder, Voorstraat 23

1984: Begeleiding bouw Voorstraat 21. Aangetroffen: dwarssloot met houten seecreeet.

1987 – 1988: Onderzoek bouwput voormalig schoolmeesterslogement. Aangetroffen: een hoofdsloot; funderingsresten van het gebouw dat eerst diende als soldatenbarak, daarna als kapiteinslogement, vervolgens als schoolmeesterlogement met klaslokaal en ten slotte als particulier woonhuis.

1995 – 1998: Onderzoek bouwput hoek Voorstraat – Molenweg. Aangetroffen: hoofdsloot met dwarssloten; funderingsresten van het commandeurslogement, kapiteinslogement en een mogelijke eetzaal; funderingresten van twee fornuizen; beerputten; waterputten; afvalkuilen.

1999 – 2000: Onderzoek bouwput tussen de 1e en 2e Kwartierstraat. Aangetrof-

fen: hoofdsloot met dwarsloot; funderingsresten van een soldatenbarak en andere militaire gebouwen; waterputten; regenwaterkelder; afvalkuilen.

2000: Bouwbegeleiding Poortweg 1 (Bakker 2001). Aangetroffen: houten constructie van de zijl die in 1659 was dichtgegooid.

2002: Onderzoek bouwput hoek 2e Kwartierstraat–Molenweg (Lenting 2003). Aangetroffen: dwarssloten; funderingsresten van een soldatenbarak met latere uitbreiding; haardpartijen met aspotten; vloeren onder de bedsteden; waterputten; afvalkuilen.

2004: Opgraving door Becker & Van de Graaf van een bouwput 2e Kwartierstraat 10 (Lenting & Van de Graaf 2005). Aangetroffen: funderingsresten van een gebouw; hoofdsloot; waterput en afvalkuilen.

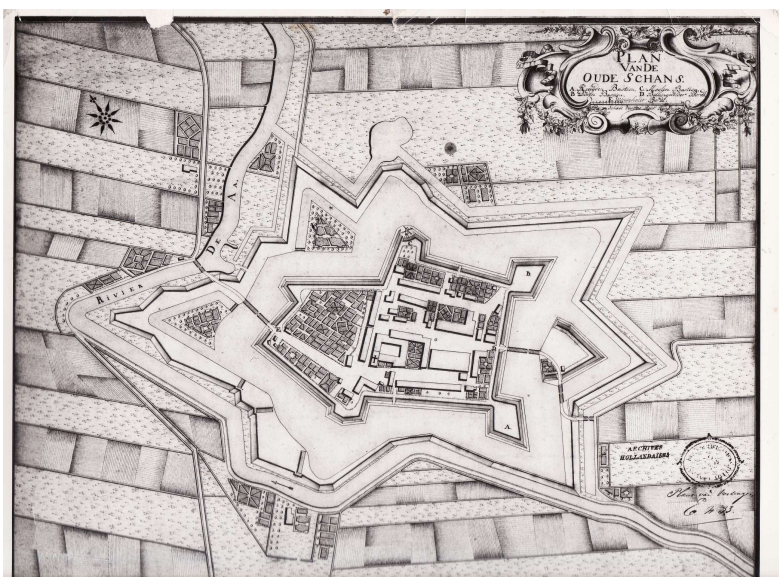
2007: Archeologische begeleiding door ARC van een bouwput 2e Kwartierstraat. Aangetroffen: funderingresten van een soldatenbarak met haardpartijen; hoofdsloot (De Wit 2009).

Het huidige onderzoek sluit direct aan bij dat van de archeologische begeleiding in 1982. Hierbij is een nieuw riool midden door de Achterstraat en 2e Kwartierstraat gelegd. Langs deze straatjes is over gehele lengte een met hout beschoeide sloot aangetroffen. De sloot had diverse vertakkingen naar de toenmalige gebouwen. De sloten waren onderling weer verbonden door diverse dwarslootjes. De sloot is niet alleen maar gebruikt voor afvoer van hemelwater, maar is ook als open riool gebruikt. In de sloot is veel huisvuil uit de periode 1593 – 1640 aangetroffen.

1.5 Historische context

Oudeschans is ontstaan rond de Bellingwolderzijl. Deze zijl – of sluis – werd met de eerste bedijking van de Dollard in het jaar 1545 aangelegd in de Westerwoldse Aa. Daar waar de Westerwoldse Aa deze dijk doorsneed, de Hamdijk, werd een sluis gebouwd. Als deze sluis gesloten bleef, werd al het water van het landschap Westerwolde in de rivier opgestuwd, waardoor een groot gebied onder water kwam te staan. Er was toen nog geen sprake van een dorp; in het begin lag er alleen een sluis met mogelijk een woning voor de sluiswachter. Ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog legde graaf Willem Lodewijk van Nassau in zijn strijd tegen de Spaanse troepen bij Bellingwolderzijl een vesting aan. Men zag in dat de zijl van groot strategisch belang kon zijn en wilde de laatste verbindingsweg van de Spanjaarden tussen de stad Groningen en Lingen blokkeren.

Op 19 april 1593 kwam Willem Lodewijk hier aan met 2.200 man krijgsvolk in 150 zeevaardige schepen. De soldaten begonnen onmiddellijk met de fortificatie van de uitwatering. Toen een paar dagen later de Spaanse troepen arriveerden waren de werken al zover gevorderd dat zij niet meer durfden aan te vallen. De vesting kreeg de vorm van een onregelmatige vierhoek, met twee hele en twee halve bastions. De zijl bleef binnen de vesting, zodat ook de Westerwoldse Aa door de vesting heen bleef stromen. Willem Lodewijk had op zijn schepen geprefabriceerde hutten meegevoerd die dadelijk geplaatst konden worden – dit ter bescherming van de soldaten. Het verdedigingswerk werd Bellingwolderschans genoemd. Sinds de

Afbeelding 2. Oudeschans in de 18e eeuw. Bron: Palhoff, Plan van vestingen ca. 1760.

aanleg van Nieuweschans in 1628, heet de Bellingwolderschans nu Oudeschans.

De vesting groeide in de loop der jaren uit tot een dorp met een permanente bebouwing. In het eerste kwart van de 17e eeuw werden de houten barakken geleidelijk aan vervangen door stenen barakken. De schans lag aan het open water van de Dollard tot in 1657 de dijk van Nieuweschans naar Stocksterhorn werd aangelegd. Het gehele gebied ten zuidwesten van Nieuweschans werd toen ingepolderd. In dezelfde tijd werd ook de Westerwoldse Aa om de vesting heen geleid. Evenals in de andere vestingen in Noordoost-Groningen deden zich hier in 1672 de belangrijkste militaire woelingen voor. Oudeschans werd door de Munsterse troepen bezet en door de soldaten van Rabenhaupt belegerd en heroverd.

In de 18e eeuw werd de vesting grotendeels verwaarloosd. Bij de jaarlijkse inspectie van 1741 constateerde men dat 'geheel niet één kanon of geweer in de schans aanwezig was.' In 1756 bestond het garnizoen uit slechts één luitenant, één sergeant en twaalf soldaten uit het bataljon van Nieuweschans. Alleen bij acute oorlogsdreiging in Europa werd het garnizoen vergroot tot ongeveer tweehonderd soldaten en werd de schans weer opgeknapt (afb. 2).

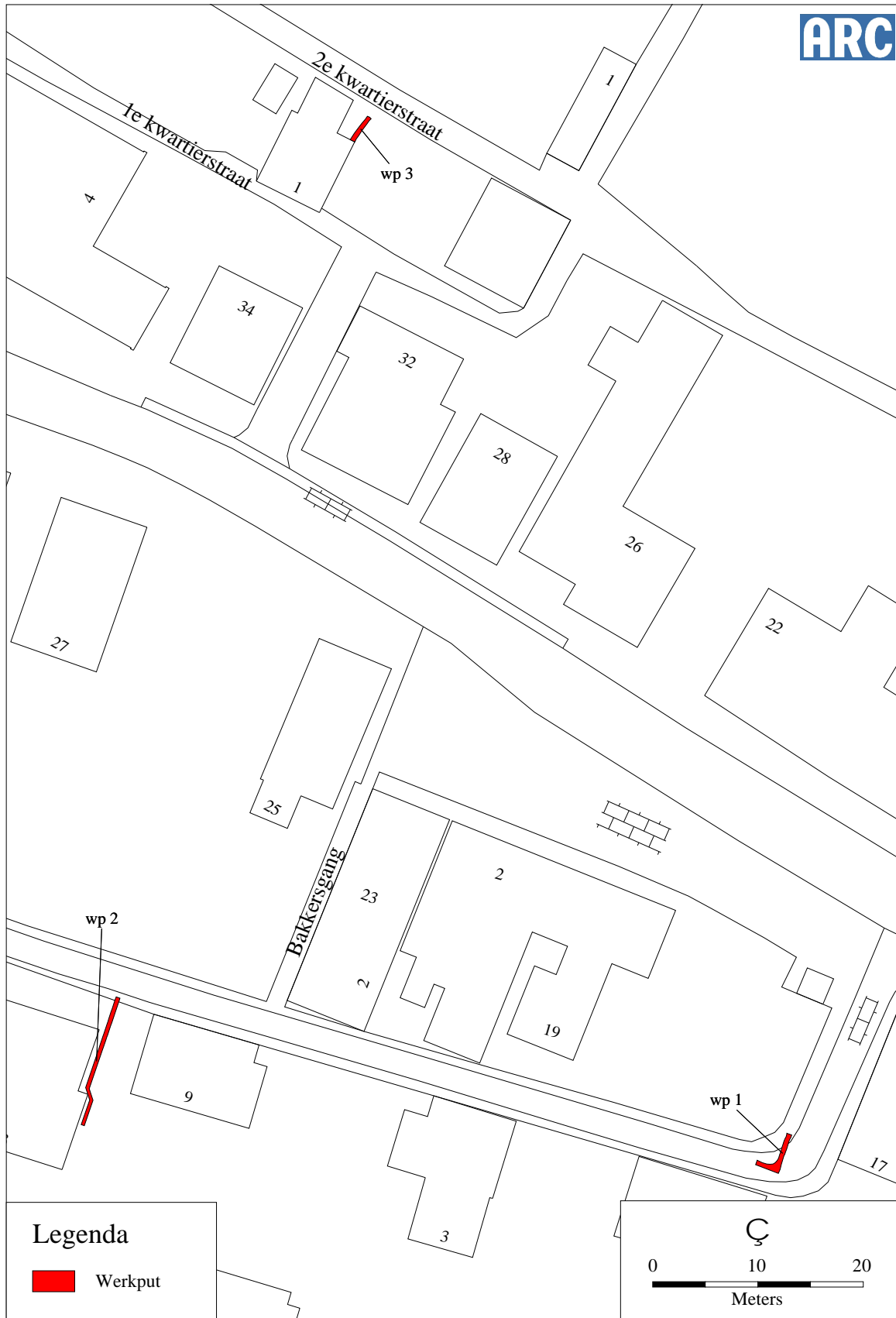
Een Engelse troepenmacht van driehonderd man voetvolk (cavalerie) trok in de winter van 1795 de vesting binnen. Zij waren bewapend met enkele kanonnen en ander oorlogstuig en verschansten zich hier tegen de oprukkende Fransen. De klapbrug over de Aa werd vernield, levensmiddelen en brandstof werden gehamsterd. Echter, reeds na tien dagen vertrokken de Engelsen – zonder dat er een schot was gevallen. De Franse soldaten trokken Oudeschans binnen. Na een verblijf van twee jaar namen Nederlandse troepen de bezetting over. Toen de laatste troepen in 1798 vertrokken keerde de rust weer in de schans, tot zijn uiteindelijke sloop in 1814. Daarna veranderde er weinig meer in de structuur van het dorp. Het stratenplan

bleef bewaard en de plaats van de vroegere wallen en grachten is nog in de verkaveling te herkennen. Bij de reconstructie van de vesting in de jaren tachtig van de 20e eeuw werden de vestingcontouren geaccentueerd, waardoor bezoekers een duidelijk beeld kunnen krijgen van de oorspronkelijke vestingvorm.

1.6 Werkwijze

Bij aanleg van de nieuwe hoofdleiding (Achterstraat, werkput 1) werd eerst de bestrating verwijderd en apart gezet. Vervolgens werd de zandige egalisatielaag verwijderd en apart gezet. Daarna werd met een smalle bak van 27 cm de sleuf verdiept tot 0,9 m –mv. In afwijking met het PvE was de sleuf geen 0,6 m breed, maar 0,3 m. De sleuf was L-vormig en had een lengte van ca. 5,5 m (afb. 3). Er is geprobeerd om zoveel mogelijk in laagjes te verdiepen, maar dit was vanwege de aanwezigheid van kabels en leidingen niet altijd mogelijk. Daarom is alleen vlak 1 gedocumenteerd. Er is intensief met de metaaldetector gewerkt. Aangetroffen sporen zijn gedocumenteerd (gefotografeerd, getekend en beschreven). De vondsten zijn in vakken van 5 m lengte over de breedte van de sleuven verzameld. Indien de vondsten aan een spoor gekoppeld konden worden, zijn deze per spoor verzameld.

Bij de aanleg van de huisaansluiting van het huis aan de Achterstraat 13 (werkput 2) en het huis aan de 2e Kwartierstraat 1 (werkput 3) was de werkwijze ongeveer hetzelfde. De sleuven werden handmatig gegraven. Werkput 2 had een lengte van ca. 11,5 m en was ongeveer 20 cm breed. Er is een vlak gedocumenteerd. Van het aangetroffen muurwerk is een dwarsprofiel aangelegd. Werkput 3 was ca. 3 m lang en ca. 30 cm breed. Ook hier is een vlak gedocumenteerd.

Afbeelding 3. Locaties van de werkputten.

2 Resultaten

2.1 Sporen en structuren

Tijdens de archeologische begeleiding zijn twee soorten sporen aangetroffen, namelijk oude gedempte slootjes en een bouwconstructie van een logement (afb. 6).

Slootjes

Langs de Achterstraat (noordzijde) zijn bij eerdere opgravingen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van (sporen van) een hoofdsloot met dwarsloten. In werkput 1 is een sterk vervuilde laag (spoor 4) aangetroffen, die duidelijke overeenkomsten vertoont met de slootvullingen van de bij eerder uitgevoerde onderzoeken aangetroffen hoofdsloot (Lenting 1982). In werkput 1 is tevens een rechthoekige houten paal (spoor 3) gevonden, die mogelijk een onderdeel van de houten beschoeiing van de sloot kan zijn geweest. Ook in de 2e Kwartierstraat, in werkput 3, zijn sporen van een sloot aangetroffen. Hiervan is alleen de bovenste en vondstrijke laag (spoor 1) gevonden. Er is slechts wat losliggend hout aangetroffen, dat mogelijk van een beschoeiing kan zijn. In 1982 en in 2005 zijn bij graafwerkzaamheden ook al delen van de sloot aangetroffen. In 2000 is een groot deel van de sloot door de SAM opgegraven en gedocumenteerd.¹

Bebouwing

Langs de Achterstraat in werkput 2 is een bakstenen constructie aangetroffen (afb. 4). De constructie bestaat uit een muur (spoor 2) en twee vloeren (sporen 3 en 4) met een houten plank (spoor 5). De vloeren worden gescheiden door een halfsteens dikke muur van kloostermoppen (29×5×9,5 cm). De stenen zijn in schelpkalk gemetseld. Boven vloerniveau zijn nog drie steenlagen aanwezig; daaronder loopt de muur ten minste twee lagen dieper door. De onderkant kon niet bepaald worden. De kloostermoppen zijn hoogstwaarschijnlijk uit afbraak elders in de buurt verzameld en ter plaatse hergebruikt. Bij archeologische waarnemingen in Oudeschans zijn soortgelijke constructies vaker aangetroffen. Ten noorden van spoor 2 ligt een vloer (spoor 3) die is samengesteld uit een laag van platliggende kloostermoppen, die zonder verband koud gelegd zijn op een kleilaag. In het midden loopt een rij gele bakstenen. Aan de noordzijde wordt de vloer afgebakend door een eikenhouten funderingsplank (spoor 5). De vloerbreedte komt hiermee op 3,5 m. De andere vloer (spoor 4) ligt ten zuiden van spoor 2 en is samengesteld uit gele Friese bakstenen (19,5×9,5×4,5 cm). Ook deze stenen zijn zonder een bepaald verband koud gelegd op een kleilaag. Oorspronkelijke breedte kon niet vastgesteld worden. De resterende breedte bedroeg 1,3 m.

¹Nog niet gepubliceerd.

Afbeelding 4. De bakstenen constructie.

put-spoor-vnr	1-4-1	3-1-2
roodbakkend aardewerk	5	13
faience	2	–
steengoed	1	–
kleipijp	2	–
majolica	–	1
dierlijk bot	1	2
leer	–	1

Tabel 1. Aantallen van de diverse vondsten in de verschillende sporen.

2.2 Vondsten

In totaal zijn 28 vondsten in 2 vondstconcentraties (vondstnummers 1 en 2) aangetroffen en verzameld. De aangetroffen vondstcategorieën zijn keramiek (24×), leer (1×) en bot (3×) (tabel 1).

Aardewerk

Van het aardewerk bestaat het grootste deel uit roodbakkend loodglazuuraardewerk (18×). Verder zijn faience (2×), majolica (1×), steengoed (1×) en kleipijpen (2×) aangetroffen. Het grootste deel van het gebruiksaardewerk bestaat uit fragmenten

vnr	volgnr	put	vlak	sp	vul	dier	onderdeel	N	afmeting	datering	opmerkingen
1	1	1	0a	4	1	rund	middenvoetsbeen	1	22,5 cm	1593-1640	slachtsporen
2	1	3	0a	1	1	rund	koot P1	1	6 cm	1593-1640	-
2	2	3	0a	1	1	schaap (geit?)	L. onderkaak	1	7 cm	1593-1640	-

Tabel 2. Overzicht van het aangetroffen botmateriaal.

van grappen (een kookpot met twee oren en drie pootjes) en een hoge steelpan. Verder zijn fragmenten van een bord, een kruikje, een kom en een papkom aangetroffen. Ook zijn een scherf van een doofpot gevonden en een bovenstuk van een olielamp. Tot slot zijn twee steelfragmenten van een aardewerken rookpijp gevonden.

Leer

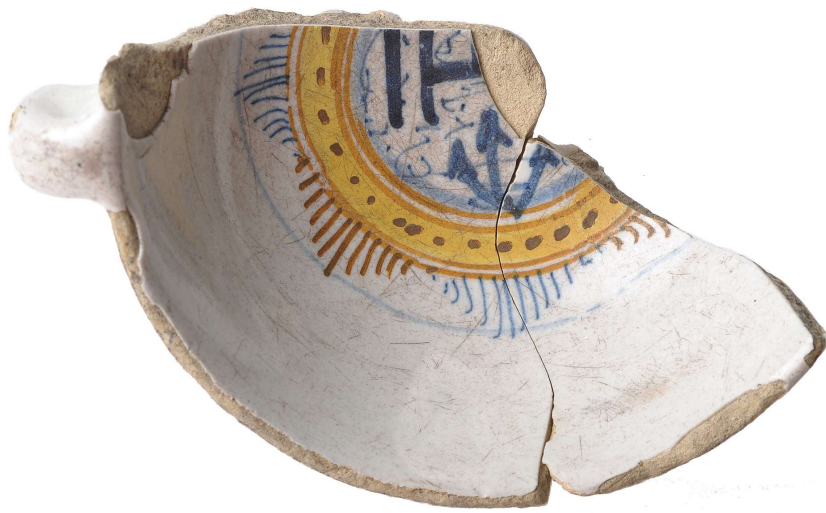
In werkput 3 (spoor 1, vnr. 2) is een lederen voorblad met vetergaten van een schoen aangetroffen. Het betreft een kinderschoen met slijtagegaten aan de voorkant, die is te dateren tussen 1593 – 1640.

Bot

Als slachtafval zijn drie botfragmenten aangetroffen, twee van een rund en één van een schaap of geit (tabel 2).

Datering

Alle vondsten zijn afkomstig uit een slotenstelsel en dateren uit de periode 1593 – 1640. Alleen de scherven van het majolica-bord en de faience-kom kunnen scherper gedateerd worden: tussen 1625 – 1640. De kom is een luxeartikel en is waarschijnlijk geïmporteerd vanuit Italië. Het is een groot fragment (helft) van een kom gemaakt van witbakkend aardewerk overtrokken met het dure tinglazuur dat een witachtige uiterlijk geeft. Aan de zijkant zit een dicht knobbeloor en de kom staat op een standring. In de spiegel (de binnenkant van de bodem), is in de kleuren blauw, rood en geel met blauwe trek een versiering aangebracht in de vorm van concentrische ringen en stippen. In het centrum staan de letters 'IHS', wat staat voor *In Hoc Signo*, latijn voor 'In dit teken' (afb. 5).

Afbeelding 5. Het fragment van de kom van majolica.

Afbeelding 6. Overzicht van de aangetroffen sporen.

3 Conclusie

Op basis van de resultaten van het onderzoek kunnen de onderzoeksvragen als volgt worden beantwoord:

- 1 *Wat is de aard, omvang, ouderdom, gaafheid en conserveringsgraad van de archeologische resten en sporen die in het onderzoeksgebied aanwezig zijn.*
Er zijn aanwijzingen voor ten minste twee slootjes aangetroffen. Eén slootje loopt parallel aan de Achterstraat en één slootje loopt parallel aan de 2e Kwartierstraat. Uit eerder onderzoek is gebleken dat dergelijke slootjes langs de meeste straten hebben gelegen. Nu is slechts het bovenste gedeelte van de slootjes aangetroffen. Deze laag bestaat uit zeer humeuze klei met veel huisvuil. Uit eerdere onderzoeken is het ook bekend dat de slootjes in gebruik zijn geweest in de periode 1593 – 1640. Alle slootjes zijn rond 1640 gedempt. In de regel zijn de slootjes bijzonder goed geconserveerd. Doorgaans worden complete houten beschoeiingen aangetroffen. Ook het vondstmateriaal is in de regel goed bewaard gebleven.
- 2 *Wat vertellen deze resten ons over het leven in de schans?*
De aangetroffen resten geven een beter beeld van de inrichting van de vesting. In de 18e eeuw is de bebouwing goed aangegeven op oude kaarten. Hiervóór werd uit strategisch oogpunt de bebouwing niet op kaarten aangegeven. De baksteenconstructie in werkput 2 is zeer waarschijnlijk van een kapiteinslogement (Waslander 1763). De slootjes zijn een indicatie voor een nat milieu. Het aanleggen van slootjes had twee voordelen. Ten eerste kon het afval vanuit diverse soldatenbarakken en logementen met het regenwater worden afgevoerd naar open water. Ten tweede kon met de uitgegraven grond het binnenterrein worden opgehoogd, zodat er minder last van modder was.
- 3 *Hoe verhouden de mobiele archeologische vondsten zich tot het materiaal dat bekend is uit Bourtange en andere vestingen en schansen?*
Het aangetroffen vondstmateriaal vertoont veel overeenkomsten met dat uit de vesting Bourtange. In beide vestingen hebben langs de meeste straatjes slootjes gelegen voor afvoer van regenwater en voor gebruik als open riool. Ook de datering (1593 – 1640) van de slootjes komt min of meer overeen. De slootjes in Bourtange waren echter minder breed en diep dan die in Oudeschans. Bovendien stonden de slootjes in Bourtange de meeste tijd droog, zodat hier het organisch materiaal veelal verteerd is. Het conserveringsgehalte van de Oudeschansker klei is zeer hoog.
- 4 *Gaafheid: in hoeverre zijn er binnen de onderzoekslocatie sporen van de vesting (wal, gracht, funderingen, afvalkuilen, etc.) bewaard gebleven.*
Van de vestingwerken op zich is tijdens het onderzoek niets aangetroffen. Alleen sporen van de infrastructuur zoals afwateringsslootjes langs de straten zijn aangetroffen, alsmede een onderkomen van één van de officieren.
- 5 *Conservering: wat is de conditie van de sporen en vondsten?*
De conditie van de sporen is op 0,8 m –mv sterk wisselend. Soms zijn de sporen door bodemversturende activiteiten verstoord. Bij de baksteenconstructie in werkput 2 lagen de muurresten al op een diepte van 0,4 m –mv.

De constructie bleek bijzonder goed bewaard te zijn. In Oudeschans worden de meeste sporen en constructies al op een diepte van 0,25 m –mv aangetroffen. De vondsten hebben de tand des tijds meestal goed doorstaan. Ook organisch materiaal als hout, bot en leer zijn in het klei goed geconserveerd.

6 *Aard: waaruit bestaat het vondstmateriaal?*

Het vondstmateriaal bestaat uit hout van beschoeiingen, aardewerk, leer en dierlijk bot. Het materiaal is zeer goed geconserveerd en dateert uit de periode 1593 – 1640.

7 *Omvang: wat is de positie van deze resten (zowel horizontaal als verticaal)?*

De omvang van de aangetroffen sporen kon niet worden vastgesteld, omdat er dan buiten het werktracé gegraven had moeten worden. Wel is duidelijk dat de aangetroffen slootjes verder langs de straten hebben gelopen, zowel in oostelijke als in westelijke richting. Ook van de baksteenconstructie in werkput 2 is slechts een klein deel aangetroffen. De constructie loopt in het verticale vlak in alle richtingen verder door. De onderkant van muur S2 kon niet vastgesteld worden.

8 *Ouderdom: wat is de datering van deze resten?*

Bij eerdere onderzoeken is op basis van de vele vondsten een datering aan de slootjes gegeven. De slootjes moeten kort na de aanleg van de vesting in 1593 zijn gegraven. De dempingsdatum van de slootjes ligt rond 1640. Het lijkt erop dat toen bijna alle slootjes zijn gedempt. De reden hiervoor is niet bekend, mogelijk is dit gebeurd vanwege stankoverlast of de kans op verspreiding van ziektes via het water. Bij eerdere onderzoeken zijn in de slootjes rieten matten aangetroffen, die mogelijk te maken hebben met het afsluiten van de slootjes. Aan de baksteenconstructie in werkput 2 kan geen duidelijke datering worden gegeven. Op kaarten van rond 1760 staat op deze plek een officierslogement aangegeven. Zeer waarschijnlijk is de plek ook al in de 17e eeuw bebouwd geweest.

4 Samenvatting

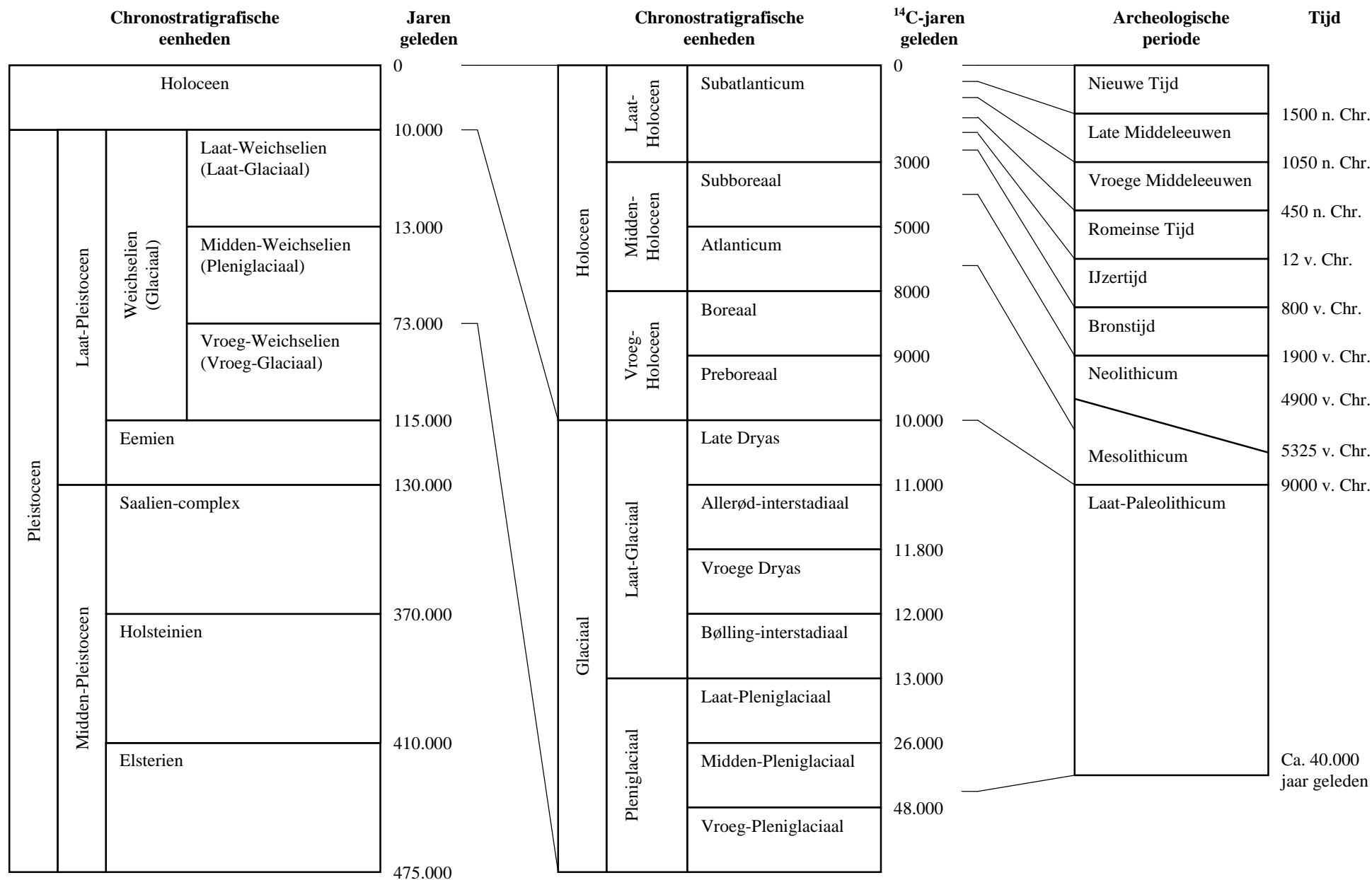
Tijdens de archeologische begeleiding ten behoeve van de aanleg van hoofdgasleidingen in Oudeschans zijn meerdere sporen en structuren aangetroffen. Ook is een hoeveelheid vondstmateriaal geborgen. De werkzaamheden vonden plaats op drie locaties: werkput 1 (begeleiding van de aanleg van de nieuwe hoofdleiding; 5,5×0,3 m) en werkput 2 (de aanleg van een huisaansluiting; 11,5×0,2 m) lagen aan de Achterstraat. Werkput 3 (de aanleg van een huisaansluiting; 3×0,3) lag aan de 2e Kwartierstraat. Het vondstmateriaal bestaat uit hout van beschoeiingen, aardewerk, leer en dierlijk bot. Het materiaal is zeer goed geconserveerd en dateert uit de periode 1593 – 1640. De sporen en structuren zijn van twee slotjes die rond 1640 zijn gedempt en van delen van bebouwing, mogelijk van een officierswoning.

Literatuur

- Bakker, J., 2001. Bellingwolderzijl even aan het licht. *Historisch Jaarboek Groningen*, pp. 139–141.
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). 4e, geheel herziene druk.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Lenting, H., 2003. Geschiedenis van de Trappistenorde. Vanaf het begin tot en met het jaar 2000. Internetpublicatie <http://www.herman.lenting.freeler.nl/trappisten.htm>.
- Lenting, J.J., 1982. Archeologische waarnemingen bij het leggen van een nieuw riool door de Achterstraat. dit is een notitie van Ko.
- Lenting, J.J., 1983. *Archeologische vondsten uit de vesting Oudeschans*. Scheemda.
- Lenting, J.J. & W.S. van de Graaf, 2005. Definitief Archeologisch Onderzoek 2e Kwartierstraat 10 te Oudeschans. Rapport Becker & van de Graaf.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.
- Waslander, H., 1763. Plan van de Bellingwolder of Oudeschans.
- Wit, M.J.M. de, 2009. *Hernieuwd onderzoek in vestingstad Oudeschans. Een archeologische begeleiding aan de Tweede Kwartierstraat 4 te Oudeschans, gemeente Bellingwedde (Gr.)*. Groningen (ARC-Publicaties 184).

Bijlage 1 Overzicht van het aangetroffen aardewerk

vnr	volgnr	put	vlak	sp	vul	baksel	vorm	R	B	W	N	mai	afm. (mm)	kleur	versiering	plaats versiering	geglazuurd engobe	plaats glazuur	verbrand beroet	datering	opmerkingen	
1	1	1	0a	4	1	roodbakend	grape (kookpot)	-	-	4	4	4	90	bruin	-	-	lg	bi		1	1593-1640	-
1	2	1	0a	4	1	roodbakend	doofpot	-	-	1	1	1	35	bruin	-	-	lg	bu		-	1593-1640	-
1	3	1	0a	4	1	Faence	kom	2	-	-	2	1	95	wit	blauwe trek, blauwe, rode en gele beschildering	bi	geheel		-	1625-1640	beschildering in de spiegel met tekst: HIS (<i>In Hoc Signo</i>). Standing, knobbeloor	
1	4	1	0a	4	1	steengoed	kruikje	-	-	1	1	1	45	bruin	-	-	-	-		-	1593-1640	productieplaats: Duingen
1	5	1	0a	4	1	pijpaarde	kleipijp	-	-	-	2	2	40	wit	-	-	-	-		-	1593-1640	2x steel
2	1	3	0a	1	1	roodbakend	grape (kookpot)	3	-	6	9	8	145	bruin	-	-	lg	bi		5	1593-1640	-
2	2	3	0a	1	1	roodbakend	steelpan hoog	-	-	1	1	1	65	bruin	-	-	lg	bi		1	1593-1640	-
2	3	3	0a	1	1	roodbakend	papkom	-	-	1	1	1	70	bruin	-	-	lg	bi		-	1593-1640	-
2	4	3	0a	1	1	roodbakend	pispot	1	-	-	1	1	75	bruin	-	-	lg	bi		-	1593-1640	-
2	5	3	0a	1	1	roodbakend	olielamp	1	-	-	1	1	100	bruin	-	-	lg	bi		-	1593-1640	deel van de bovenste bak met aanwijzing van ophangoog
2	6	3	0a	1	1	majolica	bord	-	1	-	1	1	100	zwart	beschildering	bi	tg, lg	bi, bu		-	1625-1640	beschildering is slecht te zien door inwerking organische stof. Standing met gaatje

Bijlage 2. Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.